

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ TARAFINDAN
YILDA BİR ÇIKARILIR

1958 - 1959

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ—ANKARA

1 9 6 0

Enikri Poloy Bagisi

Yıl: 1958—1959

Cilt : VII

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ TARAFINDAN
YILDA BİR ÇIKARILIR

1958 - 1959

TÜRK TARİH KURUMU BASİMEVİ—ANKARA

1 9 6 0

İ Ç İ N D E K İ L E R

	Sayfa No.
Ali Hikmet BERKİ	: İslâmda Vakıf ..... 1 - 10
Prof. Tayyib OKİÇ	: İslâmiyette İlk Nüfus Sayımı ..... 11 - 20
Ord. Prof. Hilmi Ziya ÜLKEN	: Değerler ve İnanma Problemi Hak- kında Bazı Notlar ..... 21 - 32
Ord. Prof. Hilmi Ziya ÜLKEN	: Quelques Notes Sur le Problème Des Valeurs et de la croyance .... 33 - 42
Prof. Dr. Şakir BERKİ	: İslâm Hukukunda Adalet Esasları ve Adalet Teşkilâtı ..... 43 - 54
Doç. Dr. Mehmet TAPLAMA- CIOĞLU	: Din Sosyolojisi Çalışmaları ..... 55 - 61
Doç. Dr. Neş'et ÇAĞATAY	: Fatimîler Devletinin Kuruluşu ve Akideleri ..... 63 - 77
Nafiz DANIŞMAN	: İslâmda Mücadele Hedeflerinin De- ğişmesi ..... 79 - 83
Mehmet ÖNDER	: Mevlananın El Yazısı Üzerine Bir Araştırma ..... 85 - 87
Dr. Cavit SUNAR	: Bergsonda Cansız Madde ve Can- lılar Âlemi ..... 89 - 95
Dr. Bahriye ÜÇÖK	: Ridde ..... 97 - 113
Neda ARMANER	: Okullarda Din Öğretimi Üzerine .. 115 - 118
Dr. İbrahim Ağâh ÇUBUKÇU	: İslâm Müelliflerine Göre İlimlerin Taksimi ve Bunlar Arasında Gazzal- inin Yeri ..... 119 - 130
Dr. Necati ÖNER	: Tanzimattan Sonra Türkiyede İlim ve Mantık Anlayışı ..... 131 - 177
 <u>Bibliyografya</u>	
Dr. Yaşar KUTLUAY	: Soheil M. Afnan, Avicenne 179
Doç. Dr. Mehmet TAPLAMA- CIOĞLU	: Reuben Levy, The Social Structure of Islam 180
Doç. Dr. Hüseyin YURDAYDIN	: Prof. Dr. Y. Abadan - Prof. B. Savcı, Türkiyede Anayasa Gelişmelerine Bir Bakış 180
Nafiz DANIŞMAN	: M. Hamidullah, Le Prophète de L'İslam 181
Dr. M. Esad KILICER	: Dr. Muhammed Yûsuf Mûsa, Mu- hâdarât fî Tarîh-il Fıkh'il-İslâm ... 183

olduğuna işaretten sonra, Yunan düşüncesinin Batı dünyasına nasıl geçtiği konusu ile Endülüste kurulan tercüme okullarının faaliyetlerini, Kindî ve Farabî'nin Latinceye çevrilmelerini, daha sonra İbn Sina'nın "Şifa", "İşarat" ve "Necat"ının çevrilmelerini anlatıyor.

Yunan görüşlerinin Hıristiyan öğretileriyle münasebeti ve Avrupa skolastisizminin esasları konularından, bilhassa İbn Sina ve "Şifa"-sının Avrupada uyandırdığı yankılar, "Külliyat" meselesi, batılı şârihler ve eserleri üzerinde durduktan sonra, filozofumuzun birçok fikirlerinin hala tazeliğini muhafaza ettiğine işaret ediyor.

"Sonuç" kısmında İbn Sina'nın felsefe sahasındaki çalışmalarına temastan sonra, "sünnî nass"ların tatmin edemediği nefsinin Aristo da tatminden uzak kalınca bunları telife gitti" diyor ve onun Doğu Felsefesindeki önemini belirtiyor.

Eserin sonunda, ölüm tarihlerini nazarı itibara alarak İbn Sina'nın muakkip ve şârihlerinin bir listesini veriyor.

Dr. Yaşar KUTLUAY

Reuben Levy, *The Social Structure of Islam (İslâmın Toplumsal Yapısı)*, Cambridge 1957 :

Eser Reuben Levy'nin daha önce yayınladığı İslâm Sosyolojisi (Sociology of İslâm) adlı eserin ikinci basısıdır. 1957 yılında yayınlanmıştır.

Profesör Reuben Levy bu kitapta İslâmî sistemin temel prensiplerini incelemektedir. Eser tarihi bir girişle başlar. Burada dünyanın muhtelif yerlerine dağılmış olan İslam cemaatlarının gelişme ve büyümeleri söz konusu olur. Bu başlangıçtan sonra İslâm cemaatının toplumsal yapısına ilişkin konular üzerinde geniş bilgi verilmektedir. Bu kesimde İslâm cemiyetinde kadın ve çocuğun statüsü, İslâm hukuku, ahlak ve âdetler, hükümet, askerî teşkilât, ve bilimin gelişmesi gibi konular incelenmektedir.

İslâm kültürünün yayılma alanlarını gösteren haritalarla derli toplu bir bibliyografya, kitabın bilimsel değerini arttırmaktadır.

Yukarıda belirttiğimiz gibi bu eser 1931 ve 1933 yıllarında iki cilt olarak İslâm Sosyolojisi başlığıyla yayınlanmıştır. İkinci bası yeniden gözden geçirilmiş, konu üzerindeki son çalışmalar ve değişen şartlara göre ayarlamalar yapılmıştır. Son bası Cambridge University Press tarafından yapılmıştır.

Eserin ad değiştirmesi çok isabetli olmuştur. Zira bütün meziyetlerine rağmen eser düzenli, disiplinli bir sosyoloji kitabı sayılamaz. İslâmın toplumsal yapısı diye eserin bu şekilde vaftiz edilmesi, bir yandan tenkitleri önlemiş; öte yandan

kitaba gerçek kimliğini vermiştir. Bu son şekle göre eser gerek adı ve gerekse anlamı ile sosyolog, etnolog, mukayeseli din araştırmacıları, İslâm medeniyeti tarihçileri ve İslâm hukuku bilginleri için çok yararlı ve gerekli bir müracaat kitabı ve kaynak durumuna gelmiştir.

Doç. Dr. Mehmet TAPLAMACIOĞLU

Prof. Dr. Yavuz Abadan-Prof. Bahri Savcı, *Türkiyede Anayasa Gelişmelerine Bir Bakış*, Ankara 1959. "Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No. 94 - 76".

Prof. Dr. Yavuz Abadan ile Prof. Bahri Savcı'nın yukarıya adını yazmış olduğumuz eseri, Siyasal Bilgiler Fakültesinin kuruluşunun 100. yıldönümü dolayısıyla yayınlanmış bulunmaktadır. Böyle mutlu bir yıl dönümü dolayısıyla kesif bir yayın faaliyetine girişmiş olan Siyasal Bilgiler Fakültesi mensuplarını bu hayırlı teşebbüslerinden dolayı kutlamak gerektir. Yayınlanan eserler arasında bu yazımızın konusu olan "etüd" gibi bizi yakından ilgilendiren "araştırma"ların da yer almış bulunması, bizim için ayrıca sevindirici olmuştur. Zira biz, İlahiyat Fakültesi son sınıf öğrencileriyle birlikte bu yıl İslâm Tarihi derslerinde Osmanlı Türk-İslâm kurumlarını, XVIII. yüzyıldan itibaren müşahede etmeye başladığımız batılılaşma hareketlerini incelemeyi ve nihayet Osmanlı Türk-İslâm kurumlarının lâikleşmesini mümkün kılan fikir hareketlerini gözden geçirmeyi plânlamış bulunuyorduk. Bu sebeple meselenin önemli bir yönüne ışık tutacağını umduğumuz böyle bir eserin yayınlanmış olmasının, çalışmalarımızı oldukça kolaylaştırmış olacağını düşündük.

Sayın Prof. Dr. Yavuz Abadan ile sayın Prof. Bahri Savcı'nın "*Türkiyede Anayasa Gelişmelerine Umumi Bir Bakış*" adını taşıyan bu eseri, bir sayfalık bir önsözden sonra esas itibarıyla üç bölümü ihtiva etmektedir. Birinci bölüm, "*Anayasalı Devlet Rejimi Dışındaki Türk Devletlerinin Prensibi*" umumi başlığını taşımaktadır. Bu bölüm iki fasıl halinde incelenmektedir. Birinci fasıl, "*İslâmdan Önceki Türk Devletlerinde Mutlakiyetçi Otorite Prensibi*" adını taşımakta ve bu problem, "*Siyasi İktidar Vakıasının Tahlihi*" ve "*Siyasi İktidar Vakıasının bu Tarzda Tecellisinin Sebepleri*" adlarını taşıyan iki tâli başlık altında ele alınmaktadır. Birinci bölümün ikinci fasıl, "*Mutlakiyetçi Otorite Prensibinin İslâmî Telâkki İçinde Geçirdiği Seyir*" umumi adıyla bu konuyu üç tâli başlık altında incelemektedir. Bu tâli başlıklar sırasıyla şunlardır: 1 — *İslâmda Siyasî İktidar Vakıasının Tahlihi ve Siyasî Teşkilât*, 2 — *XIX. yüzyıla kadar bu İslâmî Telâkki Tarzı ve Teşkilât*, 3 — *Dinî Mutlakiyetçi Otorite Prensibinin*

Devamı ve Anayasalı Devlet Rejimine Geçemeyişinin İzahı. Eserin İkinci Bölümü "*Anayasalı Devlet Rejimi Akımı ve Müncer Olduğu İslâmî Meşrûî Monarşi*" adını taşımakta ve bu bölüm "*Anayasa Düzenine İnmeyen İslahat Teşebbüsleri*", "*Siyasî İktidarın Tahdidî Esasında bir Anayasa Rejimine Geçiş: Meşrûî Monarşi*" adlarını taşıyan iki fasıl halinde ele alınmaktadır. Üçüncü Bölümün umumi adı şöyledir: "*İslâmî Monarşi Dışında Anayasalı Devlet Rejimi*". Bu Bölüm ise "*Türk İnkılâp Hareketi*", "*Meclis Hükümeti Sistemi*", "*Gene Kuveveller Biriği Esasında Yarı-Parlamentar Lâik ve Cumhuri Hükümet Sistemi*" adlarını taşıyan ve her birinin muhtelif tâli bölümleri bulunan üç fasıl halinde incelenmektedir. Eserin sonuna kifayetsiz olduğu söylenebilecek birbuçuk sayfalık bir bibliyografya eklenmiş¹, ilmî bir eserde mutlaka bulunması gereken bir indeks'e maalessif yer verilmemiştir.

Görüldüğü üzere ele alınan konuların başlıklarını okuyunca insanın bu esere karşı ilgisi bir kat daha artmaktadır. Fakat bütün bu meselelere cevap bulacağı ümidiyle eseri okumaya başlayan insan, hususiyile eserin ilk ve son kısımlarında aradığını pek bulamamaktadır. Sayın yazarların, Önsöz'de işaret ettikleri gibi bu "araştırma"nın 19. sayfadaki Tanzimat başlığına kadar olan Giriş faslı ile 50. sayfadan sonraki kısmı, Prof. Bahri Savcı, s. 19-50 arası ise Prof. Dr. Yavuz Abadan tarafından kaleme alınmıştır. Aynı konuyu, ayrı ayrı bölümler halinde de olsa, işliyen iki kişi arasında gerek konunun işleniş tarzı, takip edilen metod ve gerekse verilen hükümlerde şüphesiz bir beraberlik ve birbirini tutarlık bulunması gerekir. Öyle anlaşılıyor ki, Sayın Prof. Savcı ile Sayın Prof. Abadan bu eserin işlenişinde belirli bir metod takip etmemişlerdir. Kullanmış bulunduğu türlü kaynakları Prof. Abadan tam bir titizlikle işaret ettiği halde, Prof. Savcı, bu hususa pek önem vermemiştir.

Prof. Savcı'nın yazdığı ve Giriş mahiyetinde olan Birinci Bölüm, "*Anayasalı Devlet Rejimi Dışındaki Türk Devletlerinin Prensipleri*" umumi başlığını taşımaktadır. İki ana fasıl ve bu fasıllara bağlı muhtelif tâli fasıllar halinde incelenen bu konuya, küçük bir Giriş mahiyetinde kısaca Türk devletlerinden bahsedilmekte, ancak burada daha az önemli olan bazı küçük Türk devletlerinin adı geçtiği halde, İslâmiyetin kabulünden önce kurulmuş büyük bir Türk devleti olan Göktürkler'in adının neden zikredilmediği anlaşılamamaktadır.

Bu küçük Giriş'te anlatılmak istenen ana fikir şudur: Osmanlı Devletinin son yüzyılına kadar türlü Türk devletleri, "*Siyasî iktidarın sınırlanması, siyasî iktidarın icrasına temsilci organların da katılması anlamındaki bir Anayasalı Devlet Rejimi dışında yaşamışlardır. Bu devletlerin siyasî prensibi, hemen daima tek makamda tecelli eden otorite ve otoritenin de mutlakiyeti prensibi olmuştur. Şöyle ki*". Evet, cümle böyle bitmektedir. "*Şöyle ki*" den sonra bir açıklama yoktur. Aksine, Birinci Bölüm'ün büyük harflerle yazılı birinci faslı yer almış bulunmaktadır. Sonuç olarak da "*Şöyle ki*" den sonra gelen "*İslâmdan Önceki Türk Devletlerinde Mutlakiyetçi Otorite Prensipleri*" başlığını atlamak ve bu başlığın altında bulunan, bu başlığın izahı mahiyetindeki paragrafa geçmek lâzımdır. Ancak bu kısımda, meselâ İslâmdan önceki Türk devletlerinde iktidarın menşei gibi önemli bir konu hakkında söylenen sözler, sadece dört satırdan ibaret dört kısa cümledir. Bunlardan biri olan şu, "*Bu iktidarı kullanan hükümdar, Tanrı tarafından gösterilmiş sayılır*" şeklindeki müphem cümle ile de her halde hükümdarın Tanrı tarafından tayin edilmiş kabul edildiği fikri belirtilmek istenmektedir. Siyasî iktidarın kaynağının ulûhiyetten geldiği şeklindeki bilgiyi aldıkları anlaşılabilir Alföldi ve Franz Láslo'nun isimleri de parantez içinde verilmektedir. Eseri okumaya devam ettiğimiz zaman, bu türlü parantez içinde bazı yazarların adlarının verilmesinin devam ettiği görülmekte, bazan da asıl kaynaklar yerine birkaç ders kitabından faydalandığı açık bir şekilde belirtilmektedir. Ana kaynaklar olmasa bile İslâm siyasî tefekkürü ve İslâm siyaset anlayışı hakkında hiç değilse meselâ F. Rosenthal, H. K. Sherwani ve H. A. R. Gibb'in araştırmalarının gerek notlarda ve gerekse bibliyografyada görülmemesi, bir eksiklik sayılmalıdır. Bu bakımdan Sayın Prof. Savcı'nın biraz acele ve fazlaca kesin sayılabilecek hükümlerini ihtiyatla karşılamak lâzımdır. Diğer taraftan S. 64'de bulunan "*1921 Anayasası, 1921 olayları içinde hemen bir karara bağlanması gayet nazik olan saltanat ve hilâfet meselesine sözde dokunmadan, millî işgali kurtaracak Millet meclisini ve Millî hükümeti takviye babında çıkmıştı...*" cümlesindeki "*millî işgali*" ibaresi, eğer bir sehvin sonucu değilse, mânâsını anlamak oldukça güçtür.

H. G. YURDAYDIN

M. Hamidullah, *Le Prophète de l'islam*, Paris 1959.

¹ Bibliyografyanın muhteva bakımından kifayetsizliği bir yana, burada bibliyografya göstermenin bazı basit usullerine dahi riayet edilmediği görülmektedir. Bazı eserlerin basım yeri ve tarihleri verilmemekte, bazan da bu iki husustan sadece biri yerine getirilmektedir.

İmanı ve aklı sağlam, büyük İslâm bilgini Bay Muhammed Hamidullah'ın (*Le Prophète de l'İslâm*) başlığı altında kaleme aldığı ve Etienne Gilson (Fransız Akademisi üyesi) ile Louis Gardet'nin riyaset ettikleri İslâmî Etüdlerin VII ci kitabını teşkil eden Siyret Kitabı, Librairie Philosophique